ՇԱՂԱԿ
ՀԱՅԱԿԱՆ ՏԱՐԵՑՈՒՅՑ

Բ. ՏԱՐԻ Դ. ՀՐՀԱՆ. 1863 ԹԻՒ 62. ՄԱՐՏ 10

Վերջաձեայ գինն է. Չ դ. արտոյտ. Իզմիրեն դուրս՝ ծախքը բաժանորդին ջրայ։ Սաորագրութեանց տեղերն են։ Իզմիր. Կիրիի խան թիւ 3. Պօլիս. Կիւլիկեան հանգէսին գրատունը, Գալաշդճշար խան. թիւ 4. Փարիզ, Պ. Ա. Մուրատեան։ Հաշեր. Պ. Ց. Ա. Քիւրբճիանօֆ։ Ալեքսանդրիա. Պ. Կարապետ Յակոբեան. Գահիրէ. Պ. Շաւարշ Ալշիարեան։ Նիւ-Եօրք. Ամերիկա. Պ. Խ. Օսկանեան։

ԱՕԳՈՒՅՑԻՆ

Հանդիսիս նախորդ թուոյն մէջ հրատարակուած ազգային յօդուածը եթէ ճշմարտասիրայ կողմէ համակրուի գտաւ, գտնուեցան նաև ոմանք որոնց հակակրութիւնը գրգռեց այն։ Տեղ տեղ այս հակակրութիւնը թշնամութեան կերպարանք առաւ, բայց հոգ չըրինք։ Հիմա չէ որ պիտի հասկնանք թէ Հայք տակաւին խակ են ճշմարտութիւնը լսելու մասին։ Քանի մը պատասխան տալ արժան կը համարինք հակառակորդաց։

Ա. Եթէ սուտ են մեր գրածները, ուզողը թող հերքէ հրապարակաւ. Օ՞ղ'ի էջերը պատրաստ են ընդունելու այնպիսի հերքում մի։

Բ. Մեր այն յօդուածին մէջ ըսեր էինք. "Մինչ իրաւունքն է որ անոր ասոր՝ առևտրական գործերու պատճառաւ՝ ուռնեցած ատելութիւնը ազգային ժողովի մը մէջ աթոռ կանգնէ և ոսկիին յայնը օրինա-որ-ութեան յայնէն ջրա-որ Հանդիսանայ... եւ։

Այս սոսորագծեալ տողերով Ազգային ժողովին մէջ կաշառառու և կաշառակեր կայ ըսել չուզեցինք։ Անկեղծ և ուղղամիտ ընթերցող մը ֆսկսոն կը հասկնայ թէ ըսել ուզած ենք. "Հարուստին ձայնը աւելի ազդու է այս ժողովին մէջ քանթէ օրինաւորութեան ձայնը. անուրանալի է այս և փորձով խակ գիտենք....։

Գ. Սպառնալիքէ չենք վախնար. ինչ որ էր Օ՞ղին նշանագիրը այն յօդուածին հրատարակութենէն օր մ'առաջ, նոյնն է այն նաև այսօր, նոյնը պիտի ըլլայ նաև վաղը, մինչև անոր դադարման կամ խափանման օրը։ Եթէ այսօր դարձեալ տեսնենք կողմնասիրութեան ոգին և անոր գառնագառն հետևութիւնը, դարձեալ մի և նոյն անաչառութեամբ պիտի խօսինք։ Ով որ կը կարծէ թէ պիտի վախցնէ Օ՞ՂԻԿՐ, կը խաբուի. ուր որ կտոր մը հրապարակային թուղթ կայ, հոն միշտ պիտի գըրենք մեր լսածը և գիտցածը։

ՄԵԼՔԻՈՆ ԻՍԱՓԱՆԵԱՆ ՏԱԼՈՒ ՋԱՆՔ.

> Si je vous parle fortement, ne vous en étonnez pas, c'est que la vérité est libre et forte.
>
> FÉNÉLON. Lettre à Louis XIV.

Տեսակ մը կայր Հայեր տակաւին չհասկցան թէ ինչ որ իշխանք անդամ ընելու կարող չեն, իրենց՝ ղայն ընել երազելը գրեթէ յիմարութիւն է։ Խընդիրը թումբ մը դնելու վրայ է հեղեղի մ'առջև, մամուլին որուն զօրութիւնը անդիմադրելի է և անանուաճելի, մամուլին որ խաւարասէրներու, երկդիմիներու և աստիճանաւոր անձանց արարածները սեպուօղ ազգատեացներու յաւիտենական խրտուիլակը եղած է և պիտի ըլլայ միշտ տասնեւիններորդ դարու մէջ։

Յիսուն տարիէ 'ի վեր Հայը մամուլին բարիքը կը վայելէ և տասը տարիէ 'ի վեր է որ անիկա սովորեցաւ՝ կամայ և ակամայ՝ ոչ միայն գովուելու, այլ նաև յանդիմանուելու հրատարակութեանց մէջ։ Տասը տարի է 'ի վեր է որ Հայը շատ ազատ թերթերու բերանը կարկեց՝ խիստ կարծելով արդա-

բութեան մշտարարբար բերանը, և ասոր հակառակ արդարութիւնը իւր ձայնը աւելի բարձրացնելու և աւելի խստութեամբ խօսելու առիթ և արտօնութիւն ունեցաւ։ Տասը տարիէ 'ի վեր ազատ հանդէսներ, Բրիւքսէլ սկսելով մինչև Մի-նապոլիս, խափանուեցան կամ դադրեցան դիշերասէր Հայերու անձնակամութեամբը, այլ իրաւանց ձայնը և ազատութեան փողը աւելի զօրաւոր և աւելի խիստ կերպով լսելի եղան Հայ ականջներու Բրիւքսելէն, Հիւսիսէն և Բրեւելքէն։ Տասը տարիէ 'ի վեր պարբերական թերթերը մարդկային մտքի յանդուգն արտադրութեանց պատուանդան եղան, և շլմփոք ահաբեկելով կարծեցին կարենալ այս պաշտօնը առնուլ անոնց ձեռքէն։ Ունայն ջանք։ Ի՞նչ կը հետեւի այս ճշմարտութենէ. — Սա միայն, թէ օրագիր մը երբ ճշմարտութեան արձագանք կը լլայ, հասարակաց կարծեաց թարգման կը համարուի, և թէ բռնաւորք երբ թերթ մը խափանելու տղայամտութիւնը կընեն, հասարակաց կարծիքը արտայայտող անթիւ գործիներուն մին վերցուցած կը լլան։ Ով որ կը կարծէ այս գործիներուն ամենն ալ փշրել և հասարակաց կարծիքը ջընջել, թող աշխատի ուրեմն բառնալու անոր միւս անթիւ գործիներն ալ, իմացականութեան այն ղինաշարժերը որոնք Աղէքսանդրներու, Նարոլէոններու բանակները աւաղի պէս կաւլեն ու կանհետեն, և զորս այնպիսին կերևակայէ յաղթահարել փտուն ղէնքով մը, այն ղէնքով որուն դիւաշունչ զինուորը պատմութեան յաւիտենական նախատինք բերած է...։

Ահա մայրաքաղաքին մէջ հրատարակուած Գաղղիական ազատ լրագրին այն յօդուածը որ Մեղ-ի խափանման կը յարաբերի։

"Կը հաստատեն մեզ, — և գործը անհաւատալի կերևայ, — թէ ազգային ժողովը Մեղ- օրագրին խափանումը խնդրեր է Բ. դրնէն։ Մեղ-ի յանցանքը մի միայն ճշմարտութիւնը ըսած ըլլալն է։ Հայոց Ազգային ժողովը արդեօք չը՞գիտեր որ օրագիր մը երբք անդամ ազդարարութիւն չընդունած՝ ասոր խափանումը ուղելը բռնաւորական գործք մը ուղել է։ Եթէ այսպիսի խնդիր մ'եղած է, ամենէն խոհեմ ճամբան զայն եւ առնուլն է։ Այս կարևոր նիւթի վրայ պիտի խօսինք եթէ տեղի տրուի և պիտի ըսենք ինչ որ է ճշմարտութիւնը։ Եթէ գայթակղութեան տեղի տուած ըլլանք, յանցանքը մերը չպիտի ըլլայ, այլ անոնց որք զմեզ խօսելու դրդուած պիտի ըլլան"։

Թէև անծանօթ է մեզ Մեղ-ի մասնաւոր հակառակորդը, յայտնի է թէ ասիկա, ով կուզէ թող ըլլայ, վրէժխնդրութեամբ կուզէ շինչուցանել այն ճրագներէն մին, որոնց ամբողջութիւնը ընկերային աշխարհին ջահն է, ըսաւ աղգու դրիչ մը։ Խաւարին բարեկամները եթէ կը կարծեն թէ փոքրիկ ճրագի մը շինչումովը ամբողջ ընկերական մարմին մը մութին մէջ խարխափելու պիտի սկսի, կը սխալին յոյժ։

Ի՞նչ է արդեօք Մեղ-ի յանցանքը. — Ընչուշտ ճշմարտութիւն մը ըսած ըլլալն է. ինչպէս կը գրէ Գ--ըրէն։ Եթէ չենք սխալիր, Մեղ-ի յանցաւորութիւնը իւր 186րդ թուոյն մէջ Գ-ը-Պ-ար-ին կ-ի-ը խորագրով հրատարակած յօդուածն է։ Այս՝ կը պարունակէ կամ ստոյգ եղելութեան մը պատմութիւնը և կամ գրպարտութեանց շարք մը։ Ոչի ենթադրութեան մէջ Մեղ-ի հետ ամէն հասարակաց բարեկամները սրբազան պարտաւորութիւն մ'ունին հասկցնելու համար ամէն ազնիւ ճանի աշխարհականաց թէ ամենէն իրաւունք չունին վեղարաւորներու կարծիքները բռնաբարելու։ Ուրիշ է հերքել, ուրիշ է բռնաբարել։ Թող չզարմանայ ուրեմն Մ'-ը-ի հակառակորդը ճշմարտութեան խստութեանը ենթակայանալուն համար։

"Մի զարմանաք ձեզի հետ խստութեամբ խօսելուս, կը գրեր Ֆենելօն Լ-ուի չորեքտասանները որդին, վասն զի ճշմարտութիւնը ազատ է և խիստ"։

Եթէ երևելի աշխարհակալ մը կը զիջանի անմունչ սովորիլ ճշմարտութեան խստութեանը, Ազգային ժողովի անդամ մը ինչ իրաւունքով պիտի կրնայ սրգոզել և վրէժ առնուլ այս խստութենէն։

Եւ ինչ կրնայ ըլլալ այսպիսի ընթացքի մը նպատակը. միթէ ասով մտքը, գրիչը, թուղթը, մելանը և մամուլը պիտի ոչնչանան. միթէ այս կերպով հնարին է հանրութեան կարծեաց մէջ չգտապարտուիլ։ Եթէ հնար է այս, եթէ մութը սիրողները այսպիսի կարծիք մ'ունին, թող ուրեմն ելնեն կղզելու նաև Գ--ըրէ Տ'Օրլեանի բերանը, թող աշխատին Եւրոպայի լրագիրներուն ալ խօսք հասկցնելու և լռութիւն հրամայելու։ Եթէ չունին այս զօրութիւնը, հաւատի ըլլան ուրեմն թէ թերթ մը խափանելով ընդհանուր մամուլը լռելու դատապարտուած չըլլար և թէ ասոր ձայնը քաշել տալու ջանադիր մը կը նմանի այն միամիտին որ կելնէ խուփ մը շինել կուզէ հրաշունչ լեռան մը բերանը գոցելու և հրային հեղեղներու առաջքը առնելու և ընթացքը արգիլելու համար։ Եթէ

բնութեան դէմ է այս, բնութեան դէմ է նաև մամուլը կաշկանդելը։

Յիրկրորդ ենթադրութեան մէջ մեկի հետ ամէն ճշմարտութեան սիրահարները թշնամի են Մեղ-ին։ Յլլեր ուրեմն, դիմէ օրինաց իշխանութեան, հաստատէ իրաւունքդ և երեք անգամ աղաղակարութենէ եաբը օրինաւորապէս դադրեցնել ուր օրադիրը։ Հրատարակութիւն մը խափանելու դիրագոյն և օրինաւոր միջոցն է հրաւիրել անոր շարադիրը յատեան արդարութեան և անաչառութեան և հոն ենթարկել զանիկա 'ի դատապարտութիւն՝ յանցաւորութիւնը ապացուցանելէ եաբը։ Հակառակ կերպով շարժիլ, մատնութեան ապաւինիլ, մութին մէջ խլրտիլ և հոն զէնք պատրաստել, յօդուածին միտքը տարբեր կերպով ընդունիլ, դիտութեամբ կամ յանդէպ առարկութեանց մէջ յանցական դիտաւորութիւն մը նշմարել ուզել, հեղինակին կարծիքները քաշքշել և մեկնել ըստ հաճոյից, համոզել կառավարութիւնը որ արդելու թերթին հրատարակութիւնը կամ դէթ չթողու ազգային յօդուածներ հրատարակել, այս՝ ուղղամտութիւն և արդարասիրութիւն չէ և սև սիրտ մ'ունեցողներու միայն ներելի է։

Մեր նպատակը Մ-ղ-ին յօդուածը կուրօրէն պաշտպանել չէ, եղելութիւնը անյայտ է մեզ, բայց եթէ մեր աղգին վերջին տարիներուս մէջ ունեցած մտական յառաջադիմութիւնը մամուլի արդիւնքն է, եթէ անունը ժամանակաւ բառարաններու մէջ փնտռուող Հայերուն հիմա Եւրոպայի առջև իբր ազգ մը ճանչցուած ըլլալը մամուլին շնորհքն է, եթէ մեր ազգին հորիզոնին վրայ ապագայ մը աւետող աստղի մը երևալը մամուլին երախտիքն է, եթէ մեր միտքը, սիրտը և հոգին կազմելու պաշտօնը մամուլին յանձնուած է, ապա ուրեմն մամուլը ինչպէս ամէն ազգերու, նոյնպէս մեր ազգին ալ բարերարն է, և եթէ է, ուրեմն ուր որ մամուլի թշնամի մը կայ որ ինքնակամութեամբ և ապերախտութեամբ կուզէ ճնշել զայն, հոն՝ ինչպէս ամէն երախտագէտք՝ նոյնպէս մենք ևս պատրաստ ենք ներկայիլ դրօշ 'ի ձեռին և կռուիլ, ուր կայ ճշմարտութիւնը անարդող մը, հոն կը խոյանանք՝ անոր վրայ յարձակելու և արդարութիւնը պաշտպանելու համար ըստ կարի, ուր կայ իրաւանց բռնաբարիչ մը, հոն օրէնքը մեզ զինակից և ակնկալիչ առնելով պատրաստ ենք և պիտի ըլլանք միշտ, — բանի որ խօսելու համար լեզու և ապրելու համար օդը չպիտի պակսի մեզ — ցուցընելու այնպիսիին թէ մարդուս խօսելու ազատութեան իրաւունքը անբռնաբարելի է, և թէ մարդկային ընկերութեանց մէջ, թաղաւորներէ սկսելով մինչև մուրացող աղքատը, չկայ մեկը որ հարկադրուած ըլլայ ընդունելու "իմացականութեան սուինները" հարուածները. թէ ազատասէր թերթի մը առաջին և անհրաժեշտ պարտքն է կամ արիաբար զինիլ անիրաւութեան դէմ ըստ օրինի՝ առանց երբէք վախնալու վարձուած սոսկականներու ծաղրելի սպառնալիքներէն, կամ լաւագոյն համարիլ հրատարակուելէ դադրիլ՝ քանթէ վատութեամբ ահաբեկ՝ յանձնառու ըլլալ լռելու և անտարբեր հանդիսական մնալու ազգային աղէտից տեսարանը....։

ՅԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԻՒՆ

Quand la presse a le droit de tout dire, il faut que les hommes qu'elle endoctrine aient le talent de tout discerner. Plus elle devient hardie, plus elle exige chez les lecteurs une capacité inebranlable, un sens droit et vigoureux, C'est une invincible loi des choses humaines que chaque nouvelle liberté demande pour contre-poids une vertu, chaque droit nouveau oblige à un nouveau devoir. 1

CHASLES.

Դիրք մը կայ՝ որուն թերթերը ամէն լեզուաւ կը տպուին ու կը հրատարակուին. աշխարհիս կենդանի պատկերն է այն՝ ուր ամէնէն բարձր խորհրդածութիւնները, ամէնէն ծանր խնդիրները, քաղաքական և կրօնական խնդիրները, փառքի և աղատութեան խնդիրները, դանձային խնդիրները, խաղաղութիւնը, պատերազմը և արդարութիւնը

(1) Երբ մամուլը ամէն բան ըսելու իրաւունքը ունի, պէտք է որ ամէն բան դատող մարդ ընթերցուլ տաղանդը ունենան այն մարդերը զոր կուսուցանէ այն։ Եւ մամուլը որչափ համարձակ ելլայ, այնչափ աւելի կը պահանջէ որ իր ընթերցողները անդրդուելի հանձար և ուղիղ ու կորովի միտք մ'ունենան։ Ամէն մեկ նոր ազատութիւն՝ իր հակակշիռ՝ նոր առաքինութիւն մը կուզէ. ամէն մեկ նոր իրաւունք նոր պարտաւորութեան մը կենթարկէ զմարդ. մարդկային իրերու անսասանելի օրէնքն մին է այս։ Շ.

աղատ և աներկիւղ վիճաբանութեանց կենթարկին, կը յուզուին, կը պարզուին և ամենքն ալ մարդուս առօրեայ շահերը շօշափելով ազգերու մեծ դատաւորին իրաւին կը յանձնուին։ Օրական թերթեր, անվերջանալի աշխատութիւններ են անոնք, որք ամէն դիշեր կը մոռնին, ամէն առաւօտ կը վերածըն, և որոնք միշտ աւելի եռանդուն, աւելի անանձնական ու խիստ լեզուով կը խօսին՝ օրուան խորհրդածութիւնը առջի օրուանին կցելով, իմացականութիւն ազդ առնելով, ժողովուրդները զարթուցանելով և անընդհատ անոնց պօռալով. "Յառա՛ջ, յառա՛ջ։

Ահաւ անցեալ անդամ մը մամուլի սա թերթերը որք տակաւին խոնաւ են, և ահա ինքզինքդ Պօլիս, Սպահան, Լոնտրա, Բարիզ, Մոսկվա կը գտնես։ Ահա Եւրոպան, ուր ազգերը կ'անհանգիստանան՝ իմացականութիւն չունենալնուն համար. Ամերիկան իւր քաղաքներովը ու անապատներովը, ուր կը նշմարուի. լուսաւորեալ ազատութեան և վայրենի ազատութեան կրկին տեսարանը։ Ամէն օր, ամէն ժամ երկրագունտիս բոլոր դէպքերը կը կարդաս. հոս պատերազմ մը, պաշարում մը, դաշնադրութիւն մը, հոն արքայաժողով մը կամ ժողովրդային ժողովի մը տաք վիճաբանութիւնները։

Ա՛ռ չկայ ոչ գաղտնի ժողով, ոչ մութ քաղաքագիտութիւն, և ոչ ալ ծածուկ դաւաճանութիւն։ Թագաւորներուն դահլիճները կը բացուին, ժողովուրդներու նայուածքը մինչև ներս կը թափանցեն և ամէն կողմէ ճշմարտութիւնը կը բղխի։

Մարդկային մտքին անսահման պատկերն է այս! ոգիին և նիւթին յաւիտենական կռիւը, ուր ամէն տեղ լուսաւորութեան յառաջադիմութիւնները կը տեսնուին, և ուր մարդկային սիրտը կը քայլէ՝ դատ դատ դէպ 'ի մահ՝ և երամովին դէպ 'ի աղատութիւն։

Այս գիրքը, որ ամէն ըլլսերէն օգուտ կը քաղէ, և որն որ ամէն տեսակ գիւտերով կը ճոխանայ, հուրով, հովով, ջուրով, վերջապէս ամէն տարրերով ևս առաւել կը բազմապատկի ու կը տարածուի ամէն տեղ։ Կը հրատարակուի այն և ահա միլիոնաւոր անձանց ձեռքը կանցնի, միլիոնաւոր նայուածքներ անոր վրայ կը հասնին։ Աղաղաքէ 'ի քաղաք, երկրէ յերկիր կը վազէ կերթայ այն՝ բոլորը գլուխները շարժելու, բոլորը սիրտերը յուզելու, և ժողովուրդներու մէջ աղէկը և գէշը, մոլորութիւնը և ճշմարտութիւնը սփռելու, վերջապէս քաոսը երկնելու համար, քաոսը, որ աշխարհիս ստեղծմանէ յառաջ է։ Ահա այս է այն նոր, իմացական և անընդդիմակայ զօրութիւնը, որ կրնայ կործանել մարդկային հիմնադրութիւնները, անհանգիստացնել հաւատքը և ապանել ժողովրդոց հոգին։ Ճշմարտութիւն մ'է թէ արդէն պարբերական հրատարակութիւնը աշխարհիս թագուհին է. ազգերը անոր շնորհիւ իրարու կը ներկայանան, ամէնքն ալ զիրար կը դիտեն և կը դատեն։ Բայց սակայն հնացեալ իշխանութեանց անիւները տակաւին կը շարունակեն իրենց խորտարահետներուն մէջ դառնալու։ Ամենեին չեն հասկնար անոնք թէ ինչ է և ինչ կրնէ մամուլը, չեն տեսներ թէ մամուլը, որուն միայն դրաքնութիւնը, մաքսը, բանտը և ոստիկանութիւնը կը հակադրեն (opposer) այս ժամուս որ կը խօսիմ՝ այնպիսի անդիմադրելի յեղափոխութիւն մը կը կատարէ որուն նմանը դեռ դղրդած չէ աշխարհը. թէ այն՝ ամէն բան փոխելու կը ձգտի. թէ ինչ որ մութին մէջ կը գործուէր՝ ա՛լ այսուհետև պէտք է որ 'ի տես և լուր աշխարհի գործուի. (1) թէ թագաւորներու զօրութիւնը կը նուազի և անոնց վեհափառութիւնը կ'անհետանայ։ Այս իշխանութիւնները չեն տեսներ և չեն հասկնար այս զօրութեան ինչ ըլլալը, և՝ անմտաբար իրենց հրապարտութենէն աւաջնորդուելով՝ ահա բանակներ կը կազմեն, կը յարուցանեն, զինուորներէ կը շրջապատուին, բռնի զօրութեան կը դիմեն՝ մոռնալով մտքին յառաջադիմութիւնները, մոռնալով այն սարսափելի խօսքը, զորն որ մեծ ժողովուրդ մը իւր յաղթութեան մէջ արտասանեց և որ է, "Ազատային սուիններ"։

Ո՛հ, թող անդամ մը գիտնան ուրեմն իշխանք թէ անխուսափելի է այն յեղաշրջումը որ կը շարժէ աշխարհս։

Այն օրէնքը որ մարդկային ազգը դէպ 'ի յառաջադիմութիւն կը մղէ՝ բնութեան մի մեծ օրէնքն

---

(1) Հիմա Եւրոպայի մէջ 2 142 լրագիր կը հրատարակուի 227 միլիոնէ բաղկացեալ ժողովուրդի համար։ Ամերիկան 988 լրագիր ունի 39 միլիոնէ բաղկացեալ ժողովուրդի համար. 27 լրագիր ալ Ասիան ունի որուն բնակչաթիւն է 390 միլիոն։ Աֆրիկէի մէջ 12 և Ովկիանիայի մէջ 7 լրագիր կայ. առաջինը 60 միլիոն և երկրորդը 20 միլիոն բնակիչ ունի։ Այդ բոլոր տեղերուց մէջ 3176 լրագիր կան, որք այս ժամուս 1000 միլիոն մարդու կը խօսին։

Այս ծանօթութիւնը 1834ին գրուած է. 1863ին անշուշտ չատ աւելի է տեղերքին ամբողջ հրատարակչին թերթերուն թիւը։

քը՝ է։ Իշխանք չպիտի կրնան յետս շրջել ժողովուրդներուն յառաջադիմող քայլերը, չպիտի կրնան արգելուլ պատմութիւնը իւր ընթացքը շարունակելու և նպատակին հասնելու։

Բայց եթէ չեն կրնար յաղթանակել այս շարժումը, դէթ դեռ ժամանակ ունին զայն վարելու։ Օրագիրներու մէջ ինչ վտանգ կայ. — մոլորութիւնը։ Կրթէ՛ ուրեմն ազգերը որ ճշմարտութիւնը ճանչնան, հոգիին իշխանութիւնը հակադրէ՛ իմացականութեան ստութիւններուն, աշխատէ՛ որ ծլին և ուռճանան գեղութեան, արդարութեան, պարկեշտութեան նախնական բողբոջները որք մարդուս բուն էութիւնը կը կազմեն։

Ահա ժողովուրդներուն ուղած հոգին այս է. ասոնք Երարչէն ընդունեցին զայն և օրէնսդիրք միայն զայն մարելու աշխատեցան։ Ամենքն ալ ջանք գրին անդամալուծելու համար մարդս, պէտք է ուրեմն որ բժշկուի անիկա կատարեալապէս։ Բայարձակ թագաւորները տգիտութեան և ստութեան մէջ կը գտնեն իրենց ապահովութիւնը. բայց ժողովրդային թագաւորները դիտութեան և ճշմարտութեան մէջ պիտի գտնեն իրենց ապաւէնը։

Ի. Մ.

ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հարուածոյ (1)

Աւելի հեռին գայթն անոնք, ոչ միայն աշխատութիւնը հիմ դրին իրերու սեփականութեան, այլ նաև նոյն իսկ աշխատութիւնն ալ յարեցին այն յայտնի սեփականութեան, որով մարդս տէր է իւր կարողութեանցը և գործարաններուն, այսինքն ազատութեան։

Սեփականութեան իրաւունքին վրայ եղած այս երեք նկատումները էապէս իրարու հետ համաձայն կը գտնենք, բաւական է որ յանձնառու ըլլանք սակաւ ինչ զանոնք համեմատելու և բաղդատելու աշխատութեան՝ անոնց հիմը քանթէ ձևը դիտելով։ Աղատութիւնը իրերը կը դրաւէ. բայց այս սեփականումը մի միայն աշխատութեամբ բոլորովին իրական կը ըլլայ։ Նոյն իսկ աշխատութիւնը ուրիշ բան չէ թէ ոչ մարդկային ազատութեան, այսինքն մեր էութիւնը հաստատող գործունեայ և կամայական գործութեան անընդհատ կիրառութիւնն է. վերջապէս երկարաւև գրաւումն մ'է այն։

Աշխատութիւնը կը նուիրագործէ սեփականութիւնը, բայց նոյն իսկ աշխատութիւնն ալ նուիրագործողն է յարգը զորն որ ընկերութիւնը կը պարտաւորի ամէն մէկ անհատի անձին։ Ուստի կը հետևի թէ սեփականութեան սկզբնաւորութեան վրայ եղած երեք նկատումները իրապէս ոչ այլ ինչ են բայց միայն մի և նոյն սկզբունքի մը զանազան կերպարանքները այսինքն գործունեայ զորութիւնը, որ նախ տէր կը ելլայ իւր կարողութեանցը և մարմնային գործարաններուն, և այս՝ նոյն գործունեայ զորութեան կիրառութեան առաջին եղանակը և առաջին ըմբռնելի սեփականումն է. յետոյ գրաւումը իւր կամայը կենթարկէ իրերը, և այս ալ սեփականութեան առաջին տեսանելի ձևին երկրորդ եղանակն է. յետոյ վերջապէս նոյն իրերը աշխատութեամբ կ'իրացընէ, և այս՝ նոյն զարգացման երրորդ աստիճանն է, անչափապէս աւելի ազդու և իւր հետևութեանց մէջ աւելի մեծարելի (appreciable) աստիճան մը՝ գրեթէ շօշափելի յայտնութիւն մը ստանալով, որով կը մարմնաւորի իրաւունքը, անկէ առաջ բոլորովին բնազանցական սահմանի մը մէջ զետեղուած իրաւունքը, որպէս զի թէ տեսական և թէ գործնական բազմաթիւ վէճերու տեղի չտայ։

Աղատութեան, սեփականութեան և աշխատութեան այս հետևութիւնը ամէնէն ընդունելի իրական ճշմարտութիւն մ'է։

Սեփականիչ ըլլալը՝ բառին ամբողջ զորութեամբը կը նշանակէ ազատ ըլլալ ստանալու իրերը ու զանոնք իւր տրամադրութեանը ներքևել, փոխանակել, տալ և փոխադրել ժառանգութեամբ։

Աղատ ըլլալը կը նշանակէ տէր ըլլալ նոյն իսկ իրեն, իւր կարողութեանցը և ասոնց կիրառութեանը, ուստի կը հետևի թէ մարդս իւր հնարագիտութեան մէջ ազատօրէն կընտրէ ու ազատօրէն կը գործէ։

Քաղաքային ազատութիւն, սեփականութիւն, հնարագիտութիւն և տուրևառութեան ազատութիւն, ասոնք ամէնքն ալ այնպիսի տեսիլներ են որք իրարու ձայն տալով կը միանան ու զիրար կենթադրեն. ամէն տեղ գրուած է անոնց համերաշխութիւնը։ Սեփականութեան ամէն պաշտպանները այս վերջին ժամանակները յայտնեցին և հաստատեցին այս համերաշխութիւնը։ Սեփականութիւնը և ազատութիւնը անանկ անլուծելի կերպով կապուած են իրարու հետ որ միշտ 'ի միասին և մի և նոյն համ-

---

(1) Տես թիւ 61.

մատութեանց մէջ ճանչցուած և գոհուած են։

Այսպէս Արևելքն տէրութեանց շատերուն մէջ, ուր քաղաքական դերութիւնը դեռ կայ իր ամբողջ զօրութեամբը, միայն իշխանը կամ տիրապետող դասն է կալուածատէր։ Հին Յունաստանի մէջ Տէրութիւնը սեփականութեան, ինչպէս նաև ընտանեաց և անհատին վրայ վերհսկողական իշխանութիւն մ'ունէր։ Այս կէտիս վրայ Յոյն փիլիսոփաները բոլորովին համաձայն կ'երևին օրէնսդիրներուն հետ։ Պղատոն, որ հասարակութիւն (communauté) կուզէ, Արիստոտէլ որ անհատական սեփականութիւնը կը նախապատուէ, երկուքնին ալ կը խոստովանին թէ Տէրութիւնը իրաւունք ունի այս երկու դրութեանց մէկը կամ միւսը հաստատելու։

Հռոմայի մէջ ինչքերու և անձերու վրայ բացարձակ վերհսկողութիւն կը վարէ հայր մը իր ընտանեաց մէջ։ Ուրիշ շատ պարագաներու մէջ Տէրութիւնը վերհսկեսորէն իր տրամադրութեանը կը ներքևէ սեփականութիւնը։ Աւատականութեան ժամանակ իշխանը՝ և բացարձակ միապետութեան ժամանակ թագաւորը իրենց իշխանութեան՝ ներքև գտնուած բոլոր երկիրներուն սկզբնական սեփականիչները կը համարուին։ Լուի 14դ յայտնապէս սա պահանջողութիւնը ցուցցած է, իր թոռաժառանգ որդւոյն տուած կրթութեան մէջ։

"Թագաւորները ամէն ստացեալ ընչից բա-
"յարձակ տէրերն են և բնականաբար իրենց ա-
"զատ և լիուլի տրամադրութեան ներքև կը դը-
"նուին նոյն ինչքերը"։

Լ-ովը-այի գաղտնական կոչը ըսուած գրքին մէջ հետևեալը կը կարդանք. "Ձեր բոլոր հըպատակները իրենց անձը, ինչքը և արիւնը ձեզ կը պարտաւորին՝ առանց որ և է պահանջողութիւն ընելու։ Ձեզի զոհելով ինչ որ ունին՝ իրենց պարտքը կը կատարեն և բան մը տուած չեն ըլլար, վասն զի ամենայն ինչ ձերն է"։

(Շարունակելի։)

ՓՈՒՆԴ.

— Խորշումները սիրոյ դերեզմանն են։

Սարասէն

— Խորշումները դիմաց վրայ կը նշանակեն տարիները, ինչպէս ժամացոյցին վրայ ժամանակը ժամերը կը նշանակէ։

* *

— Արարիչը մարդկային բնութիւնը կազմելու ժամանակը եթէ ներկայ ըլլայի, խրատ կուտայի անոր որ խորշումները ներքանին վրայ դնէր։

Ենոն Տ. Լանգլը.

— Ծերութեան խորշումներուն ներքև գեղեցիկութիւնը և տգեղութիւնը կաներևութեան. մէկը կը կորսուի, միւսն ալ կը պահուի։

Ժ. Բէրի-Սան.

— Կինը սիրելու համար ստեղծուած ըլլալով եթէ չըսիրէ՝ ոչինչ է, և սիրելով եթէ ինքզինքն ալ չսիրցուներ, դարձեալ ոչինչ է։

Քէր-դրիի

— Վիպասանութիւնը երբէք ճշմարտութեան վրայ ձևուած չըլլալուն համար երևակայութիւնը կը վատէ, համեստութիւնը կը տկարէ և սիրտը վեր 'ի վայր կը յուզէ, և եթէ երիտասարդուհի մը սակաւ ինչ տրամադիր ըլլայ սիրելու, վիպասանութեան ընթերցումը անոր սիրտը կրից անդունդը խոկոյն կը դահավիժէ։

— Ամենին պէտք չէ աւելցնել սիրոյ ոչ հրապոյրքը և ոչ. ալ պատիր երևոյթը։ Սէրը, շատ անգամ, որչափ հեշտ երևայ, այնչափ աւելի վտանգաւոր է։

Տէվիդ Տը Լամպեր.

— Վիպասանութիւնը՝ որ կրից նկարագրութիւնն է՝ կը դրդռէ կիները, և վանգը որ կը հետևի կրից դրդումանէն, որչափ ալ զօրաւոր կերպով նկարուած ըլլայ, չկրնար արդէն դրդռուած այն կրից ընթացքը արդիլելու։

Տէվիդ Բրգգոպոռի.

— Կիներուն սէրը և վարդը կանցնին՝ ինչպէս գեղեցիկ օդը։

— Նրդումը կեղծ դրամ մ'է որով ծախու կառնուին սիրոյ զոհողութիւնները։

Ենոն Տը Լանգլ

— Սէրը առանց զգացումի ոչինչ է, և զգացումն ալ աւելի ոչինչ է առանց սիրոյ։

Սիէրն.

— Արդերու բոլոր տրամաբանութիւնները չեն կրնար կնոջ մը մէկ զգացման արժէքը ունենալ։

Վոլիեր

— Բոլոր Եւրոպան մաքանելը աւելի դիւրին է ինձ քանթէ երկու կին։

Լ-ի 14դ

— Ով որ կնիկի մը կը վստահի, զոզի մը վստահած կը ըլլայ։

Հէնիօ

— Նաւակդ հովերուն յանձնէ, այլ սիրագ

գեղուհիներուն մի՛ յանձներ, վասն զի ալիքը ոչ այնչափ նենգաւոր է, որչափ կնոջ մը խոստումը։

Գ. ՆԻԼՍՈՆ — Կ. ԿԷՐԴ

— Տասն և ութը տարեկան հասակի մէջ աղջիկները աւելի կը փափաքին ամուսին մ'ունենալ քանթէ սիրական մը, բայց մեր օրերուն մէջ ամենքը այնպէս կը հաղուին կը զարդարուին որ իրենց զարդարանց պաճուճանքը կարդուիլ ուզող երիտասարդին երկիւղ և միայն սիրահարիլ ուզողին ալ համարձակութիւն կուտայ։

Ա. ԴՕԼՖ ԲԻԳՈՏ

— Կիներուն պճնասիրութիւնը այն աստիճանի չափը անցուցած է, որ անոնց հետ ամուսնանալու համար խիստ հարուստ և անդուսպ սիրով մը զբաւուած ըլլալու է.....։

Ա. ՖՕՆ ԳՈՐ

— Օձը կինը հրապուրելէն ետքը իւր լեզուն անոր փոխ տուաւ։

**

— Կիներուն լեզուն իրենց սուրն է։

Ա—Ա

— Ամէնէն աւելի յարգի այն գաղափարներն են որք մեր սրտին միտումները կողոքէն։ Նաբուլէոնի մը համար գիրքերուն առաջինը Ալէքսանդրի կենսագրութիւնն է, զգայուն կնիկի մը համար գիրքերուն առաջինը կը սեպուի այն ուր սէրը նը-կարագրուած է։

**

— Եթէ կուզես փաղաքուշ գովեստ մը տալ կնոջ մը, ուրիշ կիները իւր առջևը բամբասէ։

Բ—ՍՈ.

— Կնոջ մը տրուած գովեստը անկեղծ և արժանաւոր ըլլալու համար՝ պէտք է որ զանիկա գովողը անորմէ ակնկալութիւն մը չունենայ։ Գերիի մը իւր տիրոջ տուած գովեստը միշտ կասկածելի է։

Գ. ԽԱԼԱՆԷ

— Ով որ գեղեցիկ կին մը, սահմանագլխի վրայ գղեակ մը և ճամբու վրայ այգի մ'ունի, միշտ կռիւ գլուխ պիտի չառնէ։

Ա—Ա

— Կինը աշխարհիս ամէնէն անորոշելի էակն է։

ՏԻԼԼԻՆ Տ. Լ. ՄԱՊԷՐ

— Կիները մարդերէն աւելի կարժեն, վասն զի անոնք աւելի կը նուիրեն ուրիշին իրենց անձը քանթէ մարդիկ։

ՏԻԼԼԻՆ ՏԸ ԲՈՒԼԷՕ.

— Ստուած թէև զղջաց մարդս ստեղծած ըլլալուն համար, բայց երբէք չզղջաց կինը ստեղծած ըլլալուն համար։ Մ. ԼԷՐՊ.

— Ինչ որ սիրելի է, կնոջ հանդամանք ունի։

Լ. Մ-ԻՐԻ.

— Ինչ որ հաճելի է, կին կը բուրէ։

Տ. ԲԱՐԻ.

- Կինը տիեզերքիս հրաշակերտն է։

Լ. ԷՆԷՆ.

- Աշխարհիս գեղեցկագոյն կէսը կը համարուին կիները։ Բ—ՍՈ.

- Պատուեցէք կիները, մեր կենաց ընթացքին վրայ երկնային վարդեր կը սփռեն անոնք, սիրոյ երջանկութիւն կապերը կը կապեն և շնորհաց համաստական վարագուրին ներքև նուիրական ձեռքով մը մեր վսեմ զգացումներու անմահ ծաղիկը անթառամ կը պահեն։

Շ. ԼԷՐ.

— Ինչպէս ճեմարանի (promenade), նոյնպէս կենաց մէջ կինը իրմէ քիչ մը մեծ մարդու մը վրայ կը պարտաւորի յենուլ։

Ա. ՔԱՐ.

— Հարստանալու համար մի կարդուիք, վասն զի այս նպատակաւ կարդուող մը օժիտին հետ կարդուած կը ըլլայ և ոչ թէ աղջկան հետ, առուտուր մ'է այս և ոչ թէ ամուսնութիւն։ Միշտ նախապատիւ համարեցէք խնամութիւն հաստատել այն պատուաւոր անձերու հետ, որոնց ուղղասիրութիւնը ժառանգական եղած է ամէն ժամանակ և պատիւն ալ անբիծ։ Մէկը օր մը Թէմիսթոգլիին կըսէր. "Որո՞ւ յօժարակամ կուտայիր աղջիկդ, ուղղասէր՝ բայց ոչ այնչափ ունևոր մարդո՞ թէ հարուստի մը։ — Նախամեծար կընտրեմ, պատասխանեց Սալամինայի յաղթողը, անարծաթ մարդը քանթէ արծաթը առանց մարդի։

Ա. ՊԼԱՆՇԱՐ.

— Խռովութիւնը անպակաս է հոն ուր հաւը կերդէ և ապաղաղը կը լէ։

Ա—ԾԾ.

— Սէրը, եթէ յայտնուած ըլլայ զայն ներշնչող օրիորդին, ալ տանելի չկրնար ըլլալ։

Ժ. Ժ. Բ—ՍՈ

— Սիրոյ մասին՝ կատակը այնպիսի զուարճութիւն մ'է որն որ կը կարծուի թէ հետևութիւն մը չկրնար ունենալ և որնոր ստուգապէս կը վառէ սէրը՝ առանց տարակուսի տեղի տալու։

Ա. Տ-ԲԻ-Յ.

— Ամուսնութեան կապերը մեծ մասամբ պարահանդէսներու մէջ կը կազմուին, բայց և այնպէս դարձեալ պարահանդէսներու մէջ կը խզուին անոնք։ Բ-ՇՈՒ-Ն

— Բարիչը իւր Աստուածային նախատեսութեամբը կիներուն մօրուք չտուաւ, վասն զի ասոնք ածիլուելու ատեն չպիտի կրնային լռել։

Ա. Տէ-մա.

— Գեղութիւնը յանձնարարական գիր մ'է որուն վարկը տեւողական չէ։

Ն. Լանգլը.

— Կին մը կրնայ ծնած ըլլալ գեղեցիկ ըլլալու համար, բայց գեղութիւնը այն հասակին մէջ կսկսի ուր սիրտը կարող է սիրելու։

Լաղրէ-ցոյեր.

— Կիները պարահանդէսը և տեսարանը կը սիրեն ինչպէս որսորդները կը սիրեն այն տեղերը ուր շատ որս կը գտնուի։

Լարիւնա.

— Խարտեաշ կին մը շատ անգամ թխադոյն կնոջ մը պէս գեղեցիկ է, բայց շատ անգամ ալ աւելի աղէտ է։

Ադրիէն Տէ-Բի-յ.

— Կին մը խելացի ըլլալու համար անհրաժեշտաբար ստիպուած չէ նաև սպասող ըլլալու. բաւական է որ տիպ ըլլայ անիկա։ Գեղութիւնը, գեղութեան պակսութիւնը ընկերութեան մէջ մրցող ելլող կնոջ մը կենայ վրայ այնպիսի ազդեցութիւն մը կունենայ որ խիստ շատ անգամ այս մարմնային պակսութիւնը կը բարդաւաճէ անոր մտքին մէջ խելացիութեան և նենգամտութեան այն հանգամանքները, որոնցմով միշտ նշանաւոր կը հանդիսանան սպասողները.

Ա.Ալ.

ԱԶԳ

ԳԱՏԱՍԷՐՔ

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՐԱՍԻՆԻ

ՅԵՐԻՍ ԸՐԸՐՈՒԱԾՍ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԻԵԱՆ

Ընտիր աշխատութիւն մ'է, զոր ոտանաւորէ արձակ աշխարհաբառի թարգմանած է Յարգի Պ. Մեսրոպ Նուպարեանը։ Կը ծախուի Իզմիր Օղլի դրատունը. Մեսրոպեան և Հրիփսիմեանց վարժարանները. Պոլիս. Պ. Յ. Մարգարեանին դրատունը։

ՔԱԹԻԼՐԻՆ ՀՕՈՒԱՐՏ

ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ի ՀԻՆԳ ԱՐԱՐՈՒԱՆՍ ՆԻ ՅՈՒԹՆ ՊԱՏԿԵՐՍ

ԹԱՒԳՄԱՆԵԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՅԻՏՖԵԱՆ

Այս նորատիպ գեղեցիկ թատրերգութիւնը ծախու կը գտնուի Օ. Միւռնիա՝ Տէտէեան դրատունը, Վ. ասպուրական թատրոնը և Ծաղիկի խմբագրին դրասենեակը. Կ. Պոլիս՝ յարգոյ Պ. Յարութիւն Մարգարեանին դրատունը։

ՊԵԳԱՍԵԱՆ ԹՈՒՂԹԻԿ

Հնդետասանօրեայ հետաքրքրական և օգտակար հանդէս մ'է որն որ խմբագրութեամբ Պ. Գր. Վ. Ալէաթճեան ուսումնական երիտասարդին սկսած է հրատարակուիլ Յունվարի 8էն։ Վեցամսեայ գինն էմէկ մէճիտ. Ճամբու ծախքը առնողին վրայ է։

ՇԱԲԱԹԻՐ - ՏՆՕՐԻՆ
Գ. ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ. ՏՊԱՐԱՆ ՏԵՏԻԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԶԻ ՀԱՆԴԷՍԻՍ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԵԱՆՆ.